

dat dan maar meteen subjectieve manipulatie noemen?

De tweede mogelijke toepassing is het maken van een historische documentaire. Hiertoe moet de klas in twee clusters (van ieder liefst drie groepen) worden ingedeeld, waarbij het eerste cluster uitgaat van het beeldmateriaal en het tweede van literatuur. Beide kiezen een verhaallijn, bijvoorbeeld: veranderingen in het transportwezen. Cluster I maakt een edit-list met behulp van toepasselijke fragmenten, stelt aan de hand daarvan een reportage samen van drie tot vijf minuten en voorziet die vervolgens van relevant commentaar. Inmiddels werkt cluster II aan een tekst over óók een deelaspect, gaat vervolgens het beeldmateriaal bestuderen en zoekt de toepasselijke filmfragmenten erbij.

Beide werkwijzen kunnen totaal verschillende resultaten opleveren. Over die verschillen valt dan leuk te discussiëren tijdens de wederzijdse presentaties. De docent begeleidt dit alles op afstand en stuurt de leerlingen niet te veel.

De derde toepassing zien de samenstellers in montage-analyse. Montages zijn opgenomen na de 142 filmfragmenten, bijvoorbeeld: *Aspecten uit een arbeidersleven*. De leerling maakt er een analyse van, die de basis vormt voor een commentaartekst.

Bij de uitvoering komt nogal wat techniek kijken. Twee videorecorders plus de nodige kabelverbindingen zijn nodig om een montage te kunnen maken. In de handleiding staat daarover alleen al anderhalve bladzijde met praktische tips. Assistentie van technisch onderlegd onderwijsondersteunend personeel zal onmisbaar blijken. Drie recorders zijn er nodig om een cluster in een volle klas te bedienen.

Gesprek met de samenstellers

V.l.n.r.: Albert van der Wal, Frank Roumen, Edward Schenk en Jan van Oudheusden, in de hal van het Filmmuseum te Amsterdam.

Kleio sprak met Edward Schenk, oud-geschiedenisdocent te Amsterdam en sinds 1995 actief op het gebied van audiovisuele ondersteuning in het onderwijs, met Albert van der Wal, geschiedenisdocent te Leiden en ontwikkelaar van audiovisuele lespakketten voor het voortgezet onderwijs en met Frank Roumen, die werkzaam is in het Filmmuseum te Amsterdam.

Cinéma perdu

Hoe is dit idee geboren?

Schenk: 'Uitgangspunt was het programma *Cinema perdu* van Peter Delpeut dat in 1995-96 wekelijks op de VPRO-televisie werd uitgezonden. Daarin zat zoveel interessant origineel filmmateriaal, dat Albert en ik los van elkaar op het idee kwamen daarmee iets didactisch te doen. Dat kreeg vorm toen het Nederlands Filmmuseum ons in december 1996 uitnodigde. Toen het CE-onderwerp 'Nederland 1880-1919' officieel bekend was, konden we aan het werk.

Roumen: 'Het Filmmuseum legt zich toe op conserveren van oude films. Onze bedrijfspolitiek is ook: wat wij bewaren, moet ook gezien worden. We vinden het belangrijk naar buiten te treden. Daarom hebben we vertoningen in onze zaal en maken we producties voor televisie, en daarom doen we ook aan dit project mee.'

Schenk: 'Ons idealisme komt voort uit onvrede met de bestaande tv-reportages, en de wetenschap dat er een rijkdom van materiaal ligt opgeslagen in Nederland. Dat móet gewoon de klas in, zo simpel is het. De leerlingen moeten ermee kunnen spelen, het is een doos met spullen voor een detective, fantastisch materiaal!'

Roumen: 'Wat hier als primair bronnenmateriaal op film staat is heel bijzonder, en het is uniek, dat je dat voor het onderwijs beschikbaar kunt stellen.'

Was het voor jullie een toevalsfactor, dat voor het examen de periode rond 1900 werd uitgekozen?

Van der Wal: 'We doelden niet alleen maar op het schriftelijk eindexamen. De didactiek van het studiehuis was al langer bekend. Bij die ideeën past het project.'

Schenk: 'Het ging ons niet alleen maar om de pracht van het materiaal, maar ook de mogelijkheid om oorspronkelijke bronnen direct bruikbaar te maken voor het onderwijs. Zelfstandig werken met bronnen is wezenlijk in de Tweede Fase. Wij zagen een goede manier om kinderen met films te laten werken.'

Zelfwerkzaamheid

Wat was voor jullie het belangrijkste? De schat aan materiaal die je gevonden had wereldkundig te maken, of het streven de zelfwerkzaamheidsdidactiek in het studiehuis te voorzien van passend materiaal?

Prinsengracht, Amsterdam.

Van der Wal: 'Gezien de meerdere projecten die we op stapel hebben staan, denk ik: dat laatste. De didactiek staat voorop. Daarbij probeerden we zo perfect mogelijk materiaal te vinden.'

Schenk: 'Op het moment dat je briljant materiaal hebt, wordt zelfstandig werken makkelijker. Wij vonden het ook niet zinvol er een muziekje achter te zetten, want dat hoort niet bij de bron. We maakten een stomme film.'

Van der Wal: 'Uitgangspunt is om het materiaal zo oorspronkelijk mogelijk aan te bieden. Dus nog voordat er een regisseur of producent aan te pas is gekomen. We zijn allebei wat dat betreft ontevreden over de Teleac-NOT-uitzendingen over het centraal schriftelijk eindexamenonderwerp.'

Schenk: 'Met alle waardering voor Wim van der Spek, maar zijn producties zijn alleen uitstekend als de docent het onderwerp al behandeld heeft. Wij zeggen juist: filmmateriaal is een onderdeel van de lesstof. Dus je kunt het bijvoorbeeld ook als instap gebruiken. Een docent moet echter niet denken dat hij met ons materiaal de videorecorder kan aanzetten en zelf koffie kan gaan halen. Onze docentenhandleiding geeft het stappenplan aan. Het is de bedoeling dat de leerling het stomme materiaal dat hij voor ogen krijgt, van commentaar en context voorziet. Daarvoor is een route uitgestippeld.'

Van der Wal: 'Het zijn 'rushes' die uitnodigen ermee aan de slag te gaan. We hadden in de proeffase 77 fragmenten, geselecteerd op slechts drie thema's. Er kwamen vervolgens andere thema's bij en daarmee steeg het aantal fragmenten naar ruim 120. Uitgaande van de vijf thema's in het CSE zitten er evenre-

dig veel fragmenten in, in een willekeurige volgorde.'

Het CSE als norm

Heel veel elementen uit de stof-omschrijving zijn absoluut niet in beeld te krijgen, sociale wetten bijvoorbeeld, of het wederzijds doordringen van staat en maatschappij.

Van der Wal: 'Sociale wetgeving zal op termijn bij ons in cd-rom-vorm ook wel aan bod komen. Daarnaast is het zo: niet alles wat je met woorden wilt vertellen, hoeft je met beelden te demonstreren.'

Schenk: 'Wij hebben ook geen bewegende beelden gevonden bij het thema 'emancipatie van confessionele groepen', zoals optochten en processies. Dan hadden we langs alle regionale archieven moeten gaan. Wij hebben ons beperkt tot het Filmmuseum. Onze fysieke mogelijkheden reikten op dat moment niet verder. Ons ging het erom, het concept vorm te geven.'

En de emancipatie van de vrouw, komt die voldoende aan bod? Vrouwen gingen toch ook demonstreren en getuigen, onder spandoeken? Daarvan bestaan toch voldoende leuke filmfragmenten?

Schenk: 'Voldoende zou ik niet willen zeggen, maar over vrouwen staat er méér op onze band dan over de confessionelen.'

Van der Wal: 'Ik wil benadrukken dat wij deze productie niet op touw hebben gezet met alleen maar het centraal examen voor ogen. Het is meer dan dat. Het Filmmuseum heeft ons bovendien kosteloos faciliteiten geboden, waardoor wij goed konden werken. Als wij alle andere paden hadden bewandeld, zouden wij nu amper de verken-

nende fase hebben afgesloten, en dan was het project pas over twee tot drie jaar klaar geweest.'

Ontvangst bij gebruiker

Ben je niet bang dat het materiaal te 'ruw' is voor de verwerende jonge tv-generatie van nu? De Teleac-NOT-serie pleegt immers ook gebruik te maken van fragmenten uit gelikte speelfilms, dat zou een concurrent voor jullie kunnen zijn.

Van der Wal: 'Toen het medium film pas was uitgevonden, was er nog wildgroei, alles werd nog uitgeprobeerd. Daarom is het begin van de cinema interessant. Die fragmentarische manier van vertellen sluit aan bij de interesses van de leerlingen nu, omdat die veelal aan het experimenteren zijn met de nieuwe media, computers en internet. Dit is prikkelender dan een tv-serie als Eline Vere, die in de ogen van de leerlingen nogal saai zou kunnen zijn.'

Schenk: 'In de NOT-producties is er al voor de leerling en de docent gedacht, en wat wij doen is: leerlingen zelf over de periode laten nadenken, minder dwingend, of op een andere manier dwingend. Het is het verschil tussen consumptie en productie!

De vragen in het didactisch boekje bij de NOT-serie gaan meestal over de bijgeleverde tekst en zelden over de bewegende beelden. Ons uitgangspunt was: de inhoud van de bewegende beelden.'

Zullen docenten, die maar een beperkt aantal lessen beschikbaar hebben, niet terugdeinzen voor de vrije werkvorm die jullie aanbevelen?

Van der Wal: 'Uiteindelijk zal de Tweede Fase de docenten dwingen tot een andere manier van lesgeven. Wij als docenten moeten die stap maken. Ik heb deze manier van werken op twee niveaus uitgeprobeerd in leerjaren waar we de tijdsruimte nog wel hebben. Maar ik begrijp het argument van de tijdsdruk heel goed.'

Schenk: 'Vaak is het een kwestie van: de nieuwe methode van werken vindt nog geen ingang omdat het nieuwe materiaal er nog niet is. Op het moment dat dat materiaal beschikbaar komt, wordt het aantrekkelijker een nieuwe methode te gaan praktiseren. Ik begrijp dat niet iedere docent enthousiast is, want het vereist de nodige voorbereiding.'

Roumen: 'Op het moment dat de leerlingen bezig waren met het proefmateriaal, had de docent wel degelijk een adempauze. Dat heb ikzelf kunnen constateren tijdens die proefflessen.'

Ten slotte

Het materiaal ziet er interessant uit, enkele doublures daargelaten. Het valt toe te juichen dat een aantal obscure bronnen aan de vergetelheid is ontrukkt dankzij het idealisme van enkele collega's. Het is beslist iets nieuws! Zowel wat betreft de materiaalkeuze als de aanbevolen werkwijze.

Vanuit het heden zijn er - ook zonder het begeleidend lesmateriaal - talloze vragen te stellen aan het verleden, zoals dit in de vertoonde fragmenten op ons af komt. Waarom lopen al die kinderen met schortjes om? Droegen alleen jongetjes uit de betere kringen matrozenpakjes? Waagden de badgasten zich in Scheveningen echt nog niet in het zeewater? Waarom springen al die mijnwerkers in Heerlen zo gehaast uit de nog rijdende trein? Hoe frequent waren toen al die reclamefietskarren in het straatbeeld? Gebeurden er veel van die treinongelukken?

Vragen waarop in veel gevallen niet één-twee-drie een antwoord te geven valt, maar die wel intrigeren.

Of de werkwijze, die de samenstellers aanbevelen, in de praktijk ook echt met succes zal worden gepraktiseerd, zal echter nog moeten blijken. Het vergt een behoorlijke tijdsinvestering. Voor de examenklassen valt te vrezen, dat er geen ruimte is. De meeste docenten hebben nu al moeite de eindexamenstof tijdig af te ronden. Zeker ook omdat in *Een nieuwe eeuw* lang niet de hele examenstof in beeld komt, en er vrij eenzijdig nadruk ligt op de aspecten arbeid en vervoer.

In de Tweede Fase zal een flinke beperking van het aantal werkelijk te geven lessen de geschiedenisdocenten nog danig gaan opbreken. Hoeveel ruimte blijft er dan nog over? Werken met dit materiaal past dus typisch niet in de contacturen, maar wel in de zelfwerkzaamheidsuren.

Maar tijdsdruk of niet: een vernieuwend product als *Een nieuwe eeuw* verdient onze warme belangstelling.

"GESCHIEDENIS, EEN MACHTIG VAK!?" VGN-DIDACTIEKCONFERENTIE 1999

vrijdag 29 en zaterdag 30 januari 1999

Conferentiecentrum Huize Bergen in Vught

workshops-lezingen-presentaties-debatbijeenkomsten-leermiddelenmarkt-cabaret

Openingslezing

"Uren (dagen, maanden, jaren) met Bolland"; over de historische biografie. Door Willem Otterspeer, biograaf van de filosoof G.J.P.J. Bolland (1854-1922).

De hete hangijzers

Drie debatbijeenkomsten met deskundigen en aanwezigen over netelige thema's in het geschiedenisonderwijs:

- Willem van Oranje voor allochtone leerlingen? Over de (on)zin en (on)mogelijkheden van intercultureel geschiedenisonderwijs.
- Draagt staatsinrichting in de huidige vorm bij aan de democratische vorming van leerlingen?
- Historische sensatie. Dragen de op een groot publiek gericht "levende" vormen van verbeelding van het verleden in musea en themaparken bij aan de vorming van historisch besef of is er sprake van misvorming van het verleden?

En verder

- Presentaties en leermiddelenmarkt van en met o.a. educatieve uitgeverijen en cultuur-historische instellingen.
- Cabaret in het avondprogramma: "Geschiedenis een machtig vak!?"
- Afsluitende causerie "Geschiedenis, de moeder der wetenschappen" door Maarten van Rossem.

De kosten bedragen f.375,- (VGN-leden) of f.475,- (niet-leden) voor deelname, logies, koffie/thee en de conferentiemap. Wie zich tevens aanmeldt als lid van de VGN betaalt f.375,-.

Aanmelding:

Hans Kummerer, tel. 0492-551138.

Nadere informatie over het programma:

Ruud Soeter, 030-2612710 of Louis Nolet 024-3550749

Workshops

- Welke methode past ons? Een handreiking bij methodekeuze voor de tweede fase
- Nederland 1880-1919 in de liederen van Eduard Jacobs en Koos Speenhoff*
- "Op het breukvlak van twee eeuwen": bronnen uit de rijksarchieven*
- Praktische (groeps)opdrachten op basis van het katern "Honderd jaar vrouwen- en mannenwerk".
- Holocaust-ontkenning op internet: een website voor het geschiedenisonderwijs
- Omgevingsonderwijs: als voorbeeld in het Zuiderzeemuseum
- Scholen adopteren monumenten
- De schone was - honderd jaar huishoudelijke arbeid*
- Leskisten over de Tweede Wereldoorlog
- Historische jeugdliteratuur
- Liederen als bron*
- Vrouwenarbeid verbeeld: Leerlingen stellen zelf een diaserie samen over vrouwenarbeid*
- NAA in de klas: digitale toegang tot de bronnen van het Nederlands Audiovisueel Archief
- Een off line demonstratie van de toepassingsmogelijkheden en zelf een digitale les maken.
- Intercultureel onderwijs: recht doen aan en benutten van verschillen tussen leerlingen
- Archeologie in de schoolpraktijk
- Toetsvormen in basisvorming en vmbo
- Kijken is nog geen zien! Ofwel: hoe haal je (als leerling) informatie uit visuele bronnen.

* Workshop in kader van CE 1999 en 2000: "Nederland 1880-1919. Een nieuwe eeuw, nieuwe verhoudingen?"